

РАНИ ТОДОР МАНОЈЛОВИЋ

Ференц Немет, *У Адијевом круџу*, прев. Ерна Зеди, Градска библиотека „Жарко Зрењанин” – Завод за културу војвођанских Мађара, Зрењанин–Сента 2015

После читања књиге Ференца Немета *У Адијевом круџу*, која нам говори о три године у животу Тодора Манојловића у Нађвараду (1907–1910), биће нам јасније Манојловићево питање упућено Тихомиру Остојићу – тада уреднику *Лейтхойса Мајице српске* – у писму од 31. јануара 1914. године. Наиме, Манојловић, који је успоставио сарадњу са *Лейтхойсом Мајице српске*, пита Остојића шта подразумева под тим „наше белетристичке ствари”: да ли мисли на српске писце, пречане, или мађарске писце?

Узгред, на поменуто Манојловићево писмо пажњу је скренуо Радван Поповић у књизи о Тодору Манојловићу *Грађанин светиа* – и ову књигу Ференца Немета можемо читати као књигу која је писана у сличном кључу (документ је у првом плану!), али која се усредсредила на раног Манојловића – док је још Тивадар! (Има у виду Немет читаву стваралачку биографију нашег јунака; али га тај, мање истражени, период највише окупира.) Једноставно, у годинама на које се концентрисао Ференц Немет, Тодор Манојловић иако пише и на немачком језику, потпуно припада мађарској књижевности.

Тодор Манојловић се нашао у Нађвараду, у јесен 1907. године, да би после седам година неуспешних студија у Будимпешти – довршио студије права. (У међувремену је одслужио и војни рок.) Као ни у Будимпешти, тако ни у Нађвараду, Манојловић не показује интерес за студије права.

Ендре Ади тада није у Нађвараду. У Нађвараду је радио као новинар од јануара 1900. па све до јануара 1904. године, када одлази у Париз. А у време док је Манојловић у Нађвараду, Ади је живео у Будимпешти – уз повремене одласке у Париз. Међутим, у Нађвараду је оставио лепо име, пријатеље и поштоваоце који негују његов култ... И Ади отуда често свраћа у Нађварад – „Париз на обали Кереша”.

Дакле, Тодор Манојловић се прво упознао са Адијевом поезијом – о томе нам сведоче његови дневници, писани на немачком језику – потом се упознао са култом Ендреа Адија, па је тек онда упознао самог Адија!

У Нађвараду Тодор Манојловић – већ од првог дана – није сам! (То да у Нађвараду никад није био сам је и неко основно осећање које се намеће после читања ове књиге.) Пише, црта, много чита (понекад чита заједно са пријатељима), посећује изложбе и концерте, редован је гост кафана и „завереничких” сепареа, почиње да преводи Адијеве песме на немачки језик... Готово редовно дочекује јутра... (Узгред, једини описи у Дневнику су описи јутара: „Предиван, бледоплав, миришљави јутарњи

ваздух који штита. Ноћас је падала киша. Све је свеже”. Или: „Тмурно, мирисно јутро. Киша. Након ње мало освежење”.)

Али оно што је важно рећи, ти заверенички сепареи, те тајне историје у којима се окупљају млади писци, само су попреште литерарних планова! Жели се промена литературе – никако промена света. Млади писци ратују против конзервативне литературе и залажу се за децентрализацију културног живота. (Оно што је интересантно, стари их нападају у име одбране „домовине”, „морала”, „здраве памети”, „пристојности”, а за њихову литературу кажу да је деструктивна и проклета. Тек сада нам постаје јасно због чега се Манојловић није обазирао на литерарне нападе у Београду после Првог светског рата; јер, он је све то већ прошао у Нађвараду!) Међутим, то су године када се прави рат, а не само литерарни, већ слуги. Анексиона криза и царински рат потресају Европу, те је Ади, који више види од тих безбрижних младих људи, дубоко забринут. (Узгред, Ади је био потпуно на страни Срба и то је још више зближило ову двојицу јунака Неметове књиге. О Николи Пашићу, на пример, Ади говори с поштовањем, као о великом човеку – док су аустријски и мађарски листови, без изузетка, најцрње писали о Пашићу!)

Али човечанство до тада није доживело ниједан светски рат и превладава уверење да у модерном свету рата више неће бити, већ ће се сви неспоразуми решавати за зеленим столом.

А ти млади људи седе за кафанским столовима, оснивају нова удружења, спремају се за велика дела, издају антологије, организују књижевне матинее, пију, лумпују, не одвајају се једни од других. Из ове перспективе лако је видљиво да је тим младим људима најважније било – да су заједно! Јесте ово књига о Адију и Тодору Манојловићу; тачно је да су они у првом плану и да се смењују као носиоци главне улоге – али ако бисмо издвојили најважнији слој у овој књизи, онда би то била химна пријатељству, химна младости (којој свет заправо и једино припада). Та везаност тих младих људи најбоље се види по томе што се тешко растају – тек када их јутро примора. (Долазим у искушење да још једном цитирам описе јутара из пера Тодора Манојловића.)

Нећу наводити имена холнаповаца (Холнап је удружење нађварадских младих писаца на чијем је челу био Ади) – многа од тих имена српским читаоцима једва да ишта значе (добро је отуда што се на крају књиге налазе основни биографски подаци уз већину личности које се у књизи помињу, али није добро што макар уредници књиге нису донели и годину рођења и смрти Вере Путић, на пример). Нећу дакле набрајати имена холнаповаца (Холнап је на мађарском „Сутра”), али желим да додам да се са неким од холнаповаца Манојловић дописивао и касније (истина, не редовно – мада нећемо искључити ни ту могућност да су се нека писма и изгубила), и да та преписка, коју Немет доноси на крају књиге, боји ову књигу неком необичном бојом. Јер, ту је химна пријатељ-

ству добила једну опору боју. Наиме, све је трошно, све пролази, све се осипа – а сада још једино та младост, то усхићење и постојањем и лите-ратуром, може да стане у један спомен-музеј или нешто слично.

Највећи песник од свих холнаповаца је мртав још од 1919. године, а његови пријатељи и поклоници покушавају да сачувају и оживе то време.

Тодор Манојловић је рано читао Адијеву поезију. (Дневници нам управо о томе сведоче, рекли смо то већ.) А Ади је први велики песник којег је Тодор Манојловић имао прилике да упозна: упознали су се 27. фебруара 1908. године. Већ при првом сусрету постају пријатељи. Читао је Манојловић на том првом сусрету своје преводе Адијевих песама на немачки језик. (Тек касније ће Манојловић преводити Адија на српски језик.) Но, не само што је преводио Адија на немачки језик већ се Манојловић врло брзо изборио за своје место у том књижевном кругу; управо он говори о поезији холнаповаца. Прецизније, уводи публику у поезију холнаповаца на једном књижевном матинеу.

Нећу говорити о нађварадским адресама Тодора Манојловића. Али ћу поменути кафе Емке, на који му такође стижу писма; а у том кафеу је и упознао Адија. (Емке је скраћеница за Удружење за културу Мађара у Трансилванији – нашао сам тај податак ван Неметове књиге.)

А неколико година касније, баш захваљујући Ендреу Адију, или Андрији Адију, како га је Тодор Манојловић – не више Тивадар – називао, наш јунак ће ући у српску књижевност. Наиме, први текст Тодора Манојловића на српском језику управо је о Адију – објавио га је у *Лейтхойсу Мајице српске*.

И сада се поново враћамо Дневницима Тодора Манојловића и при-чи да случајност очито не постоји. Долазимо до тога које је од српских писаца Манојловић једино читао у том нађварадском периоду. А највише чита Дучића, преводи Змаја, а помиње да је читао збирку песама Владимира Ђорђевића – мени у овом тренутку непознатог писца. (Ни *Српски биографски речник* ми није помогао.)

И баш је Дучић био посредник између *Лейтхойса Мајице српске* и Тодора Манојловића. Био је то леп улазак Тодора Манојловића у српску књижевност. (Вратили смо се тако на почетак текста.) А онда, преко Крфа, и коначно долази у српску књижевност... Али та прича је већ испричана. Као што је испричана и прича о Дучићу и о томе да онај који је као мото истицао да је предратно оно од чега се његова генерација дели – о Дучићу никад није писао као о предратном писцу!

Миливој НЕНИН